

Çeviri:

COĞRAFYA ve TARİHİN MANASI*

John DEWEY

Çeviriyazı: Leyla Nur ÇELİKAĞI

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, E-posta: leylanurcelikagi@gmail.com

16. Bab

Coğrafya ve Tarihin Manası

1. İbtidai faaliyetlerin manalarının tevsîği ve teşmili

Bir faaliyetin sadece fiziki bir faaliyet olması ile yani aynı faaliyetin kendisinde toplayabileceği manalar zenginliği arasındaki farktan daha ziyade hayret-feza hiçbir şeyi yoktur. Hariçten gören bir kimse için teleskopla bir yıldız bakan heyetşinas ile aynı alet ile aynı yıldız bakan bir çocuk arasında fark yoktur. Her iki halde de mevcut olan şeyi bellur ile madenin ve gözün, bir de uzaktaki ziyadar bir noktanın bir nizam dâhilinde sıralanmış olmasıdır. Hâlbuki öyle bir an gelir ki¹ heyetşinasın faaliyeti yeni bir cihanın doğması ile alakadar olabiliyor ve sema ve yıldızlar hakkındaki malumat o faaliyetin manidar bir muhtevası

* John Dewey'in Eğitim ve Demokrasi adlı kitabın Osmanlı Türkçesi'ne Hüseyin Avni Başman tarafından kaleme alınmıştır. Bu çeviri yazıda ise kitabın 16. babı olan bölümünün transkriptasyonu yapılmıştır. Başman, A.H.(1928). Mütercimim Mukaddimesi. *Demokrasi ve Terbiye* (s. 246-259). İstanbul: Devlet Matbaası.

¹ A Critical Moment (Ç.N: Kritik An)

halini alabiliyor. Fiziki nokta-i nazardan bakabilirse beşerin vahşet halinden biri arz üzerinde ika ettiği tesir yalnız onun sathında ehemmiyetsiz çizgiler meydana getirmekten ibarettir, bu keyfiyet ise hatta manzume-i şemsiye sahası dâhilinde ufak bir mesafeden bile kabl-ı ruiyet değildir. Lakin istihsal edilen neticeler mana itibarıyla alınırsa aradaki fark hemen medeniyet ile vahşet arasındaki fark kadar büyüktür. Her ne kadar faaliyetlerde fiziki bakışa göre, az çok değişmiş ise de, bu tahvil o faaliyetlerle alakadar manaların inkişafı ile mukayese edilince pek hafif kalır. Bir fiilin malik olabileceği manalara hudut tayin edilemez. Bu hususta bütün ehemmiyet fiilin merkezinde bulunduğu alaka ve irtibatlar şebekesinin idrakine istinat eder; muhayyelenin bu alakadar irtibatları tahkik ettirmek hususundaki kudreti ise bitmez tükenmez derecededir.

İnsan faaliyetinin manalar bulmak ve onlara tasarruf eylemek hususunda haiz olduğu faikiyet, beşerin terbiyesine bir altın imali veya bir hayvanın tedribi işlerinden farklı bir mahiyet verdirir. Bu sonuncu ameliyeler kadriyeti arttırmaları; lakin manayı inkişaf ettiremezler. Geçen bab da mütalaa edilen tarzda oyun ve iş faaliyetlerinin terbiye nokta-i nazardan haiz oldukları ehemmiyet-i gaiye şudur ki bunlar, mananın bu nev'i tevsi teşmilleri için en bilvasıta aletler verirler. Mutabık şerait altında cereyan ettikleri vakit, bu faaliyetleri nâ mahdud bir vüsatta zihni mütalaa ve mülahazalar celp ve celmine hadim bir nevi mıknaş olurlar. Malumatın ahazi ve istimsali için hayati tecrübeyi adeta tabaka setreder. Malumat, sarf faaliyet olmak üzere iştilgal edilen faaliyete –gerek bir vasıta ve gerek hedefin muhtevasını tevsi edici- bir amil olarak dâhil olunca bilgi verici bir şey olur. Doğrudan doğruya kazanılan vukuf hariçten öğrenilenlerle kaynaşır. Ferdi tecrübe artık, ferdin mensup olduğu zümrenin tecrübeleri –ki bunlara uzun zamanların ızdırıp ve muhitlerinden mütevellit neticelerde dâhildir.- neticelerini anlamaya ve onlarla mahmul ve mahmul bir hale kelimeye salih olur. Böyle vasıtalar için fazla imtisasa imkân vermeyen işba noktası yoktur. Ne kadar çok imtisal edilirse, daha ziyade istimsal için o kadar fazla kabiliyet kazanılır. Her yeni merak ve tecessüs yeni bir ahiziyet ve kazanılan yeni bilgiyi de yeni bir merak ve tecessüsü takip eder.

Faaliyetlerin mahmul oldukları manalar tabiat ve beşer ile alakadardır. Bu bedihi bir kaziye-i müsellemedir, mâmafiye terbiyevi muadillerine tercüme edilince başka bir mana iktisap eder. Bu suretle tercüme olununca, coğrafya ile tarihin, dar şahsi fillere veya fenni maharet şekillerine zemin ve saha-i ruiyet, zihni bir menazir verecek ders mevzuaları tedarik ve tehye-i kabiliyetimizin her tezayüdünde onlar, kıymettar bir muhteva kazanırlar.

Ahalisinden olduğumuz mekân sahnesini ve varisi ve idame edicisi olduğumuz mütemadi tecelli-i ciheti keşfedince anlarız ki öyle sadece alelade bir şehrin hemşehrisinden ibaret değiliz. Bu suretle, adı gündelik tecrübelerimiz bir ana ait şeyler olmaktan kurtularak kavamili bir cevhere sahip olur.

Bı'ttabi eğer coğrafya ve tarih hazır yapılmış dersler olmak üzere öğretilir ve insan bunları sadece mektebe devam ettiği için öğrenirse, bu iki ders kolayca, gündelik tecrübelerden uzak ve onlara yabancı bir alay sözlerin öğrenilmesi haline inkılap eder. Faaliyet inkısama uğrar, iki ayrı âlim olarak faaliyeti ayrıldığı devreler içinde işgal eder. Hiçbir intikal ve istihale vaki olmaz; alelade tecrübe, rabita ve münasebetlerini bulmak suretiyle, manasını tevsî edemez; okunan, öğrenilen mevzuda doğrudan doğruya faaliyete dâhil olmak suretiyle canlanıp şe'nileşemez. Alelade tecrübe hatta dar lakin hayati, olan hali asliyesini bile muhafaza edemez. Belki üst hareketinden ve telkinlere karşı hassasiyetinden bir kısmı da zayi eder. İstimsal edilmemiş ağır bir malumat kitlesinin tazyiki onu bastırır ve bunaltır. Daha fazla mana iktisabı için kabl-ı inhenâ cevabının ve uyanık arzu kabiliyetini zayi eder. Bilvasita alakalarından ayrı olarak kuru kuruya malumat toplamak ruhu odunlaştırır. Ondaki elastikiyeti izale eder.

Normal olarak sarf faaliyet olmak üzere iştikal edilen her faaliyet kendi bilvasita hududunun pek ortalarına kadar gider. Öyle faaliyet, malumatın hariçten gelerek manasını arttırması için menfiil bir halde beklemez, kendisini çıkar, onu arar. Merak ve tecessüs² harici ve mücerret bir memleket değildir. Tecrübenin müteharrik mütebeddil bir şey olması ve diğer şeylerle her türlü rabita ve münasebetleri kabl-ı idrak bir hale koymak temayülünden ibarettir. Tecrübenin bu harice çıkması keyfiyetinin müsemmer bir mukabele görmesini ve mütemadiyen hal faaliyette kalmasını te'min edecek bir muhit ihzarı mürebbilerin vazifesidir. Bir nevi muhit dâhilinde bir faaliyet o suretle hasır ve tazyik edilebilir ki, hâsıl olan yegâne mana ondan doğan bilvasita ve kabl-ı temas surette mütecerret bir mahsulden ibaret olur. Bir insan bir şeyi pişirebilir, çekiçle bir şeyi onarabilir yahut yürüyebilir, bu hareketlerden hâsıl olan neticelerde ruhta, pişirme, çekiç orma ve yürüme fiillerinin hakiki veya fiziki manasından fazla bir tesir ika etmeyebilir. Mâmafiye fiilin neticeleri yine pek uzaklara varmakta devam eder. Yürümek bir tebdil mekânı ve arzın, mukavemet suretiyle bir aksel amiline tazmin eyler ki bundan mütevellit ihtizaz bu hareketinden vaki ve madenin mevcut olduğu her yerde

² Curiosity (Ç.N. Merak)

hissedilir. Bacakların ve cümle-i asbiyenin beniyesini ve meyhanenin mebdailerini de tazmin eder. Pişirmek hararet ve rutubeti mevad gadaipenin kıymevi rabitalarını tahvil için kullanmak demektir, bu da gadanın istimsali ve bedenin neşvüneması ile münasebettardır. Fizik, kimya ve gariziyat ilimlerinin en büyük âlimlerinin malumatı bütün bu münasebet ve neticeleri kablı idrak bir hale koymaya kâfi değildir. Bir kere daha söyleyelim: Terbiyenin vazifesi böyle faaliyetlerin o suretle ve öyle şerait altında icra edilmelerini te'min eylemektir ki bu vasita ve münasebetler mümkün olduğu kadar kablı idrak olsunlar. "Coğrafya öğrenmek" demek adı bir fiilin mekânı, tabii rabita ve münasebetlerini idrak etmeye kadar demektir; "tarih öğrenmek" de esas itibariyle o fiilin beşeri rabita ve münasebetlerini tanımaya kadar olmaktadır. Çünkü muayyen bir şekil altında bir ders almak üzere coğrafya denilen şey, bizim içinde yaşadığımız tabiiyi vasat hakkında diğer insanların tecrübeleri ile keşfedilmiş olan vakıa ve mebdailerin heyet-i mecmuasından ibarettir ki bizim hayatımızın hususi fiil ve amelleri ancak o heyet-i mecmua ile olan rabita ve münasebetleri ile izah olunur. Muayyen bir şekil altında bir ders olmak itibariyle tarih de böyledir, o da bizim hayatımızın kendileri ile ittisal halinde bulunduğumuz içtimai zümrelerin faaliyet ve ızdırapları hakkında malum olan vakıalardan müteşekkil bir heyet-i mecmuadır ki bizim adet ve müesseselerimiz ancak onun sayesinde izah ve tenvir olunur.

2. Tarih ve Coğrafyanın İtmam Edici Mahiyeti

Tarih ve coğrafya- ile bu ikinciye, biraz aşağıda zikredilecek sebepler dolayısıyla dâhil olan tabiat tetbii- dersleri malumat verici olmak itibariyle diğer derslerin hepsinin fevkinde bulunurlar. Bunların ders olmak itibariyle usul istiamalleri ile ihtiva ettikleri mevadden tetkikinden anlaşılacaktır ki, bu malumatın yaşayan tecrübeye dâhil ve nafiz olması ile sarf-ı mütecerrit yığınlar halinde üst üste toplanması arasındaki fark; o derslerin, kendilerine hikmet vücut veren, beşer ile tabiat arasındaki tabiat-ı mütekabele esasına sadık kalıp kalmamalarına istinadendir. Mâmafiye bir dersin, sadece öğretilmesi ve öğrenilmesi adet olduğu için ve yalnız bu sebeple, tamamen elverişli bir terbiye mevzuu olarak kabul edilmesi diğer hiçbir ders de, tarih ve coğrafya da olduğu kadar, büyük tehlike teşkin etmez. Bu halde dersin tecrübenin kıymettar bir surette istihalesi hususunda efaveleye malik olması demek olan felsefi hikmet vücuduna sırf boş bir hayal yahut da zaten ittihaz edilmiş olan tarz tedrisi boş ve bala pervaz

bir lisanla³ müdafaa ve tahkim için bir vasıta nazarıyla bakılır. “Tarih” ve “Coğrafya” kelimeleri sadece mekteplerde mevcudiyeti ananevi bir tasvip ve tasdik ile teyit etmiş dersler manasını telkin eder. Bu derslerin kitlesi ve tenvii; onların hakikatte neye delalet ve neyi teşmil eylediklerini ve çocukların tecrübelerinde i’fa edecekleri vazifeyi tamamen yapmaları için nasıl öğretilmeleri icap ettiğini anlamak yolunda yapılacak teşebbüsleri teşvik değil, tahzir edecek derecede büyüktür. Lakin terbiyede tevhitkâr ve içtimai bir istikamet mevcut olduğu hakkındaki fikr-i hayali bir iddiadan ibaret olmadıkça programda büyük bir hamule teşkil eden tarih ve coğrafya gibi derslerin tecrübenin hakikaten içtimai ve zihni bir inkişafı mazhariyeti hususunda umumi bir ifaveleye malik olmaları icap eder. Öğretilen vakıaların ve kullanılan usullerin tefrik ve tevcihinde işte bu ifavelenin keşfi bir kıstas gibi istimal edilmelidir.

Tarih ve coğrafya ders mevzuunun ifavelesi söylenmişti: bu ifavele, hayatın bilvasıta olan temasillerini, kendilerine rabıta, zemin ve saha-i ruiyet vermek suretiyle zenginleştirmek ve har kılmaktır. Coğrafya fiziki ve tarih de içtimai cihete daha fazla ehemmiyet atfetmekle beraber, bu aynı müşterek mevzua, yani insanların içtimai ve iştiraki hayatına atfedilen ehemmiyetlerdir. Çünkü bu içtimai ve iştiraki hayat, bütün tecrübeleri ile, vasıta ve çareleri ile, muvaffakiyet ve hüsrancı ile, semada veya hala da cereyan etmez. Arz üzerinde vaki olur. Tabiatın bu vazı ve tertibinin içtimai faaliyetlerle olan münasebeti bir tiyatro sahnesinin o sahnede yapılan temaşa temsilleri ile olan münasebeti gibi de değildir; bu vazı ve tertip, tarihi teşkil eden içtimai hadiselerin tâ beniyelerine kadar dâhil olur. Tabiat içtimai hadiselerin vasatıdır⁴. Aslı ve bedai münbehleri o i’ta eder; çare ve manaları da o verir. Medeniyet, tabiatın mütnevi kudretlerine mütraki bir surette sahibiyetten ibarettir. Beşeri cihetin ehemmiyetini teşmil eden coğrafya dersi ile bu metetabiatından⁵ tegafül edilince, tarih dersi bir alay tarih rakamları ile bunlara ilaveten “mühim” yaftası altında sıralanmış birtakım vakalardan mürekkep bir liste olmak der ki sene düşer yahut da edebi bir mahsul hayal olur. Çünkü sırf edebi tarihte tabii muhit sadece bir tiyatro sahnesidir.

Tabii vakıaların içtimai hadise ve neticeleri ile mütenazır olan rabıta ve münasebetlerinde coğrafyanın, bi’ttabi, terbiyevi bir tesir ve nüfuzu vardır. Coğrafyanın; arzın,

³ High-sounding Phraseology (Ç.N. Yüksek ses veren deyimler)

⁴ Medium (Ç.N. Orta)

⁵ Interdependence (Ç.N. Dayanışma)

beşerin yurdu olmak itibariyle tetkik ve tavsifi şeklindeki klasik tarifi terbiyevi şe’niyeti ifade eder. Lakin bu tarifi böylece söylemek, coğrafya dersini suret-i mahsusada beşeri alakalarla olan hayatı rabitaları dâhilinde göstermekten daha kolaydır. İnsanlar mekânları, meşguliyetleri, muvaffakiyet ve hüsrânları, coğrafya muataların ders programlarına girmelerinin sebep ve hikmetini teşkil ederler. Lakin bu ikisini⁶ bir arada tutmak için bilgili ve harasetli bir muhayyele lüzum vardır. Rabitaları koptuğu gibi coğrafya al’elekseri görülen şekilde, irtibatsız ve münasebetsiz parçalardan müteşekkil, karma karışık bir şey olur, çorbaya döner. Zihni tuhaf ve tefarikten terkip eden hakiki bir parça bohçası şeklini alır: Şurada dağların irtifai, burada bir nehrin mecrası, ötede bir şehirde işlenen kerestenin miktarı, biri de bir memleketin malik olduğu gemilerin tuna miktarı, falan ülkenin hududu, falan devletin merkezi gibi malumattan ibaret kalır.

Beşerin yurdu olmak itibariyle arz, insanıyla şed yeric ve tevhit edilmiş bu mevzudur. Üzerinde muhtelif vakıaları ihtiva eden bir mecmua şeklinde manzur olan arz ise zihni dağıtan, muhayyeleyi ataletle uğratan bir mevzudur. Coğrafya aslen muhayyeleye –hatta rumaniyetin muhayyeleye- hitap eden mevzudur. Serkeziştler ile seyahatler ve keşifler ile münasebattar hayraniyet ve şereflere coğrafyada hissedar olur. Muhtelif kavimlerin ve muhitlerinin çeşit çeşit tenavüleri, bunlar ile alışık olduğumuz manzaralar arasındaki tezatlar, muhayyeleye nâ mahdud menbehler verir. Ruh mu’tad eşya manzaraların itnad ve yekensikisinden kurtulur, hareket eder. Mevzu coğrafya veya yurt coğrafyası, tabii muhitin tetkik mütalaası için bir nokta-i hareket olmakla beraber, gayrı malum sahalara doğru ilerlemek içinde zihni bir nokta-i hareket teşkil eder, yoksa kendi başına bir gaye değildir. Hariçteki geniş âlimi öğrenmek için bir esahir ki gibi mütalaa edilmeyince, yurt coğrafyası⁷, malum ve me’luf eşyanın evsafını icmal etmekten ibaret kalan bir eşya dersi kadar ölü ve manasız kalır. Sebep her ikisinde de aynıdır. Bu suretle muhayyele beslenmiş olmaz, belki evvelce bilinen şeyleri icmalen tekrar etmek, tasfiye etmek ve bunların katalogunu yapmak hizmetini i’fa eylemek der ki sene tenzil edilmiş olur, bahçeleri tehdit eden alelade çitler bile büyük milletlerin evvel ki hudutlarını anlatmak için bir temsil gibi alınınca, bir mana ile tenvir edilmiş olur. Güneş, hava, akarsu, yeryüzünün arızaları, çeşit çeşit sanatlar, memurlar ve vazifeleri – bütün bunlar mevzu muhitte mevcut olan şeylerdir. Eğer bunlar, manaları o hudut dâhilinde başlayan ve yine orada biten şeyler

⁶ Coğrafi muatalar ile beşeri münasebetler

⁷ Home geography (Ç.N. Ev Coğrafyası) (Mevzua Coğrafya)

olarak mütalaa edilirse sadece, çalışılarak öğrenilecek birtakım mucip merak vakıalar halinde kalırlar. Tecrübenin hudutlarını tevsi için, garip ve gayri malum akvam ve eşyayı bu hudutlar dâhiline idhal için aletler olmak üzere mütalaa edildikleri zaman ise, bu yeni tarz istimal ile diğer bir şekilde istihale ettirilmiş olurlar. Güneş, rüzgâr, ırmak, ticaret, siyasi münasebetler uzaklardan gelir ve düşünceleri de uzaklara götürür. Bunların cereyanlarını takip etmek, zihni genişletmek demektir; fakat ona yeni yeni malumat doldurmak suretiyle değil, belki evvelce bildiği şeylere yeni manalar vermek tarzıyla.

Aynı mebdai coğrafyanın ihtisasıyla şemaya ve ayrılmaya mütemayil olan şube ve safhalar yine de bir nizam müşterek verir. Riyazi veya felseki, fiziki, topoğrafi, siyasi, ticari namıyla iddia-ı mevcudiyet eden şubeler vardır. Bütün bunlar nasıl te'lif edilecektir? Her birinde pek çok bulunan birtakım harici itilaf noktaları ile mi? Mevzun harsı veya beşeri cihetlerinin terbiyevi merkez sıklığı teşkil edeceği müstemran hatır da tutulmadıkça bu hususta diğer hiç usul bulunamaz. Bu merkezden hareket edilince, beşeri faaliyet ve münasebetlerin manalarını takdire medar olabilen her mevzu menasip ve muvafık bir netice verir. Suuk havalide ve medari mıntikalarda medeniyet farkları muatdil mıntikalardaki kumların sanai ve siyasi ihtar ait hususileri; arz, güneş manzumesinin bir i'zası olmak üzere mütalaa edilmedikçe anlaşılabilir. İktisadi faaliyetler bir taraftan içtimai münasebetler ve siyasi ta'zilere derin bir te'sir icra ederken, diğer taraftan da fiziki şeraiti eneakis ettirir. Bu mevzuların ihtisasıyla şemş bir şekilde tedkiki mütehassısların işidir; mütefaaliyetleri⁸ ise içtimai bir hayat tecrübesi içinde yaşayan bir mevcut olmak itibariyle her insan ile münasebettardır. Tabiat tetbiinin coğrafyanın daire-i şümülüne idhal edilmesi mecburi gibi görünür; lafzan böyledir de. Terbiyevi fikirde yalnız bir şe'niyet mevcut olduğu halde, ne yazık ki tatbikatta iki isme tesadüf ediyoruz, tabiat ile arzın muadil tabirleri olması lazımdır, tabiat tetbii ile arz tetbii azim miktarda mütecerrit maddelerden bahsolması hasebiyle mekteplerde mevzuanın darmadağın bir hale getirilmesi akıbetine uğrayan bir derstir. Çiçeğin muhtelif aksamı ayrı mütalaa edilir de, çiçeğin asıl kendisi bir uzuv olarak tetkik olunamaz; çiçek nebatattan ayrı olmak üzere mütalaa ederler; nebatlarda içinde ve sayesinde yaşadıkları toprak, hava ve sudan ayrı olarak tetkik ederler. Hâsil olan netice, dikkatin üzerlerine davet edildiği mevzuların gayri kabil içtinap surette, evvelki dir, o mevzular o kadar da mütecerrit

⁸ Etkileşim: Yaktıklarına karşı mütekebil faaliyet ve tesirleri

bir haldedirler ki, muhayyeleyi de beslemezler. Alaka o noksanı o kadar büyüktür ki ruh da merak uyandırmak için “animizmi 9” ihya ederek tabii vakıa ve hadiseleri hurafe ve astrolarla elbaş eylemek çaresine başarmak bile ciddi surette teklif edilmişti. Az çok safiyane teşhis ve intak tarzlarına müracaat edilmesi sayılamayacak derecede çok tesadüf olunan hallerden olmuştu. Usul safiyane idi, fakat beşeri bir havayı muhite olan ihtiyacı şe’ni olarak ifade ediyordu. Vakıalar rabita ve münasebetler şebekesinden harice çıkarıldıkları cihetle, parça parça, dağılmışlardı. Bu vakıalar artık arza ait, ona mensup şeyler değildi; hiçbir yerde bir mevkuaları, bir makamları yoktu. Bu hali telafi için sını ve hissi teşarik ve tedailere başarmak zarureti hâsıl olmuştu. Bunun hakiki çaresi ise tabiat tetbiini, tabiatın tetbii haline getirmekte bulunur, yoksa hâsıl oldukları veya işledikleri yerden büsbütün ayırmak suretiyle manasız bir hale getirilmiş birtakım mütekarrik parçaların tetbii şekline sokmakta değil. Tabiat mesela, bütün rabita ve münasebetleri dâhilinde arz, bir kel olmak üzere alınınca, tabiatın hadiseleri, beşeri hayat ile tecazip ve teşarik suretinde olan tabii münasebetleri dâhiline girer, sâni birtakım ikame tedbirlerine de hacet kalmaz.

3. Tarih ve Hal-i Hazırdaki İctimai Hayat

Tarihin hayatını izale eden ayrılık, onun hâlihazırdaki içtimai hayat tarzı ve alakalarından tecridi yüzünden hâsıl olmuştur. Mazi ile sırf mazi olmak itibariyle, bizim hiçbir alışverişimiz yoktur. Eğer mazi hakikaten geçmiş ve olup bitmiş ise ve ona karşı alacağımız yalnız bir tavır vardır: Ölülerini kendi hallerine bırakmak. Lakin mazi bilgisi hali anlamak için bir anahtardır. Tarih mazi ile iştilal eder, mazi ise halin tarihidir. Amerika’nın keşfi, bu kıtanın dâhilinde yapılan istikşaf, istimlak faaliyetleri, garba doğru ilerleyen istimar ve muhaceret hareketi vaha gibi vakıaların akıllane tetbii, düvel-i mütehadenin bugün ki halinin yani bugün içinde yaşadığımız ülkenin tetbii olur. Bunun teşkil ve tirsisi dâhilinde tetkik ve mütalaası, doğrudan doğruya anlaşılamayacak derecede mazal olan mevzua ve zuh verir, idraki kolaylaştırır. Tekvini usul 10 on dokuzuncu asrın son nıfında tahakkuk eden en başlı ilmi zaferlerin belki de en mühimidir. Bunun istinat ettiği mebdâ şudur; mazal bir mahsileyi layıkıyla kavramak için en iyi tarik onun tire-i tekvinini mutalaa etmek –neşv-ü nemasındaki mütevali sahifaları takip eylemek- der. Bu usulün tarihe tetbikinde eğer şimdiki içtimai haletinin

⁹ Animizm: Dinin ibtidai şekillerinden biri. Cansız eşyaya ruh ve o saf-ı ruhiye atfederek, mabud haysiyeti verilmesi.

¹⁰ Genetik yöntem

maziyesinden tefrik edilemeyeceği hakikat misillemesine istinad edilirse, mesele bir- cihetli 11 olur. Hâlbuki bu, aynı derecede hadisat maziyenin yaşayan halden ve bunun ihtiva ettiği ruhtan ayırlamayacağı manasına da gelir. Tarihin hakiki nokta-i hareketi daima halde ki vaziatlerden biri ve bundan tevellüt eden meselelerdir.

Bu umumi mebdai, teallik ettiği birkaç noktanın malahzasine medar olmak üzere tarihe muhtasar bir surette tatbik edelim. Tercüme-i hal usul-u tarih tetbiine tekarrip için tabii bir tarz olmak üzere umumiyetle tavsiye edilen bir usuldür. Büyük adamların, kahraman ve rehberlerin hayatları, mücerrit ve gayri kabil fehmlan tarihi vakıalara meşahsiyet ve hayatiyet verir. Bunlar, ancak bu kesin derecede terbiye görmüş bir zihnin takip ve temyiz edilebileceği mertebede geniş bir zaman ve mekânı istila eylemiş olan birtakım meşuş ve mazal hadiseleri canlı levhalar şeklinde teksif ederler. Bu mebdaen ruhiyat nokta-i nazardan sağlam bir istinatgâh olduğunda şüphe edilemez. Lakin birkaç ferdin yaptıklarını, temsil ettikleri içtimai vaziyetlerden mütecerrit olarak, mübalağalı bir surette kabartmak yolunda kullanılınca mabdae suiistimal edilmiş olur. Bir tercüme-i hal; bir insanın efalini, kendisini doğuran şeraitten, faaliyetlerinin kendilerine cevap teşkil ettiği menbehlerden, mütecerrit bir surette tarif ve tasviri şeklini aldığı yaptığımız iş tarih tetbii olmaz; çünkü bu suretle içtimai hayatı ki içtima' ve maşaraket halinde bulunan fertlerin faaliyetinden doğar, mütalaa etmiş olmaz. Birtakım malumat parçalarını beli' edilmesini kolaylaştırmak maksadıyla kinin için yapıldığı gibi şekere bulamak suretiyle tatlılaştırmış oluruz.

Son zamanlarda, tarih tahsiline medhal olmak üzere ibtidai hayatın mütalaaasına pek fazla ehemmiyet atfedilmiştir. Bunun kıymetini takdirde de bir doğru, bir yanlış tarik vardır. Hâlihazırdaki şeraitin hazır yapılmış ve mazal bir vasıf farkı haiz olması, o şeraitin istiknah mahiyetleri için hemen hemen gayri kabil ihtiham bir mânia teşkil eder. İbtidai halete irca-i nazar suretiyle şerait-i hazıranın anasır asliyesini pek ziyade sadeleştirilmiş bir şekilde, ele geçirmek mümkündür. Bu adeta, ince ve sık dokunmuş bir kumaşın ipliklerini seçip, meşkilini, onu aden kaba bir kumaşı tetkik etmek suretiyle halletmek gibi bir şeydir. Hâlihazırdaki şeraiti irademizle sadeleştirmek suretiyle tecrip sahasına alamayız, lakin öyle bir tecripten alabileceğimiz neticeleri, ibtidai hayatı münasebetler ve müteazi fiil tarzları en aşağı

¹¹ Yani yalnız bir cihetten nakis görülmüş olur.

derecesine irca' edilmiştir. Mâmafiye bu içtimai hedef gözden kaçırılınca, ibtidai hayatın tetbii sadece vahşet halindeki hissi ve mehic o saf-ı hususiyenin nakil ve hikâyesinden ibaret kalır.

İbtidai tarih 12 sanai tarihi telkin eder. Çünkü hâlihazırın kolayca kabil-i idrak olacak amillerini bulup çıkarmak için cemaatin daha ibtidai şekillerine irca' nazar etmenin en başlı sebeplerden biri de, medar-ı meişet, mesken tedariki ve nefsin harici te'sirden hafz ve sıyaneti gibi zaruretlerin nasıl karşılandığı bu ibtidai şerait içinde anlayabileceğimizdir; bu suretle ırk-ı beşerin ilk zamanlarda bu meselelerin nasıl halledileceğini görmek tarikiyle de insanların geçmiş oldukları uzun yol ve beşerin harisice terkesini temin eden müteselsel icat ve ihtiraları hakkında bir telkiye sahip olabiliriz.

İçtimai hayatın iki mühim safhasına vukuf temini hususunda beşerin sanai tarihinin belki de, tarihin diğer herhangi bir safhasından daha ziyade müesser olduğunu anlamak için tarihin iktisadi tefsiri hakkındaki münakaşa ve menazialara bizimde girişmemize hacet yoktur. Sanai tarih, bize, nazar-ı ilmin, içtimai hayatın emniyet ve refahati menfaatine olmak üzere tabiatın merakabesine tatbikini temin eden müteselsel ihtizaaları hakkında malumat verir. Bu suretle içtimai terkinin mütevali sebeplerini keşf ve izhar eyler. Diğer bir hizmeti de cemaat ve meşareket halinde bulunan bütün insanların esas surette alakadar oldukları şeyleri –medar meişet kazanmak için olan meşguliyetler ile bu husustaki kıymetleri – önümüze sermesidir. İktisadi tarih, bir camia ferdi olan insanın 13 faaliyetleri meselin ve mukadderatı ile meşgul olur ki tarihin diğer şubelerinin bunlarla alakası yoktur. Her ferdin yapması icap eden bir şeyi varsa o da yaşamaktır; cemaatin yapması icap eden bir şeyde umumi refah için her ferdin hassa-i hizmetini layıkıyla eda etmesini ve hizmetinin karşılığına hakkıyla nail olmasını temin etmek hususlarla mukayyet olmaktır.

İktisadi tarih, siyasi tarihten daha beşeri daha da mevkaratın ve binaen aleyh daha ziyade hürriyet vericidir¹⁴. İktisadi tarih imaret ve hükümetlerin zuhur ve zevalleri ile meşgul olmaz, belki camia ferdinin tabiata hâkimiyet suretiyle iktisap ettiği müesser hürriyetlerin 15

¹² İbtidai kavimlerin tarihi, bugünkü milletlerin ibtidailin hallerinin tarihi.

¹³ The Common Man (Ç.N: Sıradan Adam)

¹⁴ Liberalizing (Ç.N: Serbestleştirilmesi)

¹⁵ Effective Liberties (Ç.N: Etkili özgürlükler)

teşvi ve nemalleri ile alakadar olur ki zaten hükümetlerin ve imaretlerin mevcudiyeti de o fert içindir.

Sanai tarih, insanın cedal, muvaffakiyet ve hüsrânlarının tabiat ile olan samimi rabitalarının idraki hususunda siyasi tarihten –askeri tarihten bahse lüzum yoktur, çünkü siyasi tarih gençlerin suye-i idraklerine irca’ edilince pek kolaylıkla askeri tarih şekline inkılap eder- daha geniş bir saha-i tetkik teşkil eder. Çünkü sanai tarih, esas itibariyle, insanın tabii kudretlerden istifade etmeyi, en ziyade diğer insanların azli kuvvetlerini istimal ederek, öğrenmeye başladığı zamandan tabiatın bütün faide ve servetlerini 16 -fiilen değil ise vaden- 17 emri altına alarak ona tamamen hâkim olduğu zamana kadar geçtiği yolu nakil ve hikâye eder. Sein tarihi –topraktan, ormanlardan, madenlerden istifade etmenin, hayvanları ehlileştirmenin, hububat zer’ etmenin, imal ve tevzi ameliyelerinin tarihi- hariç tutulunca, tarih, sırf edebi mahiyet alır. Yer üzerinde değil, kendi üzerinde yaşayan esatiri bir insanîyetin sistemleştirilmiş bir rumani olur.

Umumi terbiyede tarihin belki de en ziyade ihmal edilen bir şubesi, zihni tarihtir. 18 Daha yeni anlamaya başlıyoruz ki beşerin mukadderatını yürüten büyükler; kahramanlar, politikacılar, generaller ve diplomatlar değildir, ilim kâşifleri muhatteralardır ki insanın eline aleyteler alabildiğine itasaa mesaid, merakibe edilmiş bir tecrübe vermişlerdir; sanatkârlar ve şairlerdir ki beşerin cedallerini zafer ve hezimetlerini umumiyetle herkes için kabil fehmlan resim, heykel ve yazı gibi bir lisanla teşhir ve te’bid eylemişlerdir. Sanai tarihin, beşerin tabii kuvvetleri içtimai istimallere müterakki bir tarzda tatbik etmesinin tarihi olmak itibariyle, haiz olduğu faideden biri de bilginin usul ve neticelerindeki terkiyi tetbii için bir zemin fırsat tehiyye eylesidir. Hâlihazırda, zekâyı ve akli umumi tabirlerle medah ve sena eylemek muataddır, bunların ehemmiyet esasiyelerinden falan bahsedilir. Lakin mütearif 19 olan tarih dersinin talebe, alekseri ya akl-ı beterin daha iyi usulleri ihtinai suretiyle terki etmemiş durgun 20 bir kemiyet olduğu; yahut da zekanın, şahsi bir cer bize tecellisi şekli müstesni olarak, şayan-ı

¹⁶ Ressources (Ç.N: Fr/ Kaynaklar)

¹⁷ İn promise (Ç.N: Sözünde. (Bügun tahakkuk etmemiş ise de istikbalde tahakkuk edeceği me’mul ve zamanen mevud))

¹⁸ Terkiyat-ı zihniyenin tarihi

¹⁹ Conventional (Ç.N: Geleneksel)

²⁰ Static (Ç.N: Statik)

ihmal bir amil tarihi olduđu neticesine vararak hakikatten ihraf ediyor. Zihnin hayatta uyandıđı rolün hakiki manasını ruhlara ilga için; beşerin vahşetten medeniyete kadar bütün terkiyesinin kâmilin, zihni keşiflere ve ihtiralara tabi' olduğunu ve tarih kitaplarında alelade pek geniş yer tutan şeylerden bir çocuğunun tali mevzular, hatta belki de zekânın iftihar etmesi icap eden bir takım zihni manalar teşkil ettiđini sarahaten bildiren bir tarih dersinden daha iyi bir tarih bulunamayacağı muhakkaktır.

Bu tarzda mütalaa edilen tarih pek tabii bir surette ahlaki bir kıymet iktisap eder. Ahlakiyeti renksiz bir safvet ve masumiyetten daha fazla bir şeyi olan şahsiyet 21 için cemiyet ve meşareket hayatının hâlihazırdaki işgali hakkında zekiyane bir vukufa sahip olmak zaruri bir ihtiyaçtır. Tarihi malumat insana böyle bir vukuf verir. O, hâlihazırdaki içtimai kumaşın atikî ve çözgü ipliklerini tahlil için, kumaşı dokutturan kuvvetlerin mahiyetlerini tayin için, bir uzvu alettir. Tarihin, içtimaileşmiş bir zekâ tahriri hakkında hususi bir ahlak dersi vermek maksadıyla, ara sıra içlerinden bazıları nakil ve hikâye edilecek, bir menkıbeler deposu olmak üzere kullanmak da mümkündür. Lakin böyle bir tedrisi tarihinin bir maksat uğrunda istimali olmaktan ziyade, az çok müeyyit ve muhakkem mevzular vasıtasıyla ahlaki intibalar hâsil etmek gayreti olur. Bunun en iyi neticesi muvakkit bir şerare-i heyecan tevlit etmesi; en fena neticesi de ahlaki meselelere karşı nasırlaşmış bir lakaydi husule getirmesidir. Hâlihazırda fertlerin hissedar oldukları içtimai vaziyetleri daha zekiyane bir tecazip ile idârak 22 hususunda tarihin i'fa edebileceđi muavenet ise daimi ve inşai bir ahlaki sermaye teşkil eder.

Hülasa

Tazminlere malikiyet tecrübenin mahiyeti iktizasıdır, bu tazminler onda bedayeten idrak olunan miktar ve hududun çok ilerilerine kadar yayılır. Bu münasebet veya tazminlerin şuura intikali tecrübenin manasını tevsi' eder. İlk görünüşte ne kadar ehemmiyetsiz olursa olsun, her tecrübe, alaka ve münasebetleri sahasının idraki tarikiyle, tevsi' edilince nâmahdud bir zenginlikte mana celp ve cemine kabiliyetlidir. Bu inkişafı te'min eylemenin en kestirme

²¹ Character (Ç.N. Karakter)

²² Intelligent Sympathetic Understanding (Ç.N. Akıllı Sempatik Anlayış)

yolu başkaları ile normal münasebetlerde bulunmaktadır, çünkü bu tarz ferdin tecrübesi bilvasıta tecrübesi ile zümrenin veya hatta irkin tecrübeleri neticelerini birbirine bağlar. Normal münasebet tabirinden kastedilen mana, müşterek ve umumi bir menfaat ve alakanın mevcudiyeti ile tahsil eden münasebettir, bunda bir taraf vermeye bir taraf almaya taliptir. Buradaki mana diğeri üzerinde sadece intiba' hâsil eylemek, sırf onun, söylenen şeylerden ne kadarını hıfz ve ne kadarını harfiyen tekrar edebileceğini anlamak için kendisine bir şeyler söylemek, hitapta bulunmak, tarzındaki mananın zıddıdır.

Coğrafya ile tarih bilvasıta şahsi bir tecrübenin manasını tavsî ve teşmil etmek için mektepte istimal edilebilecek iki büyük çare ve vasıta. Geçen babta tavsif edilmiş olan fiili iştigaller, coğrafya ve tarih sayesinde hem tabiat, hem insan nokta-i nazardan, zaman ve mekânca vesait ve şümül kazanılır. Harici maksatlarla veya sırf maharet tarzları olmak üzere tedrisi edilmemek şartıyla, bu iştigallerin en başlı terbiyevi kıymetleri şudur ki, bunlar insanı, tarih ve coğrafya da beyan edilen büyük manalar âlimane isal için en kestirme ve en alaka avar yolları teşkil ederler. Tarih, beşeri tazminleri, coğrafya da tabii münasebetleri beyan etmekle beraber, bu mevzular, aynı zî hayat gelin iki safhasını teşkil ederler; çünkü hayat beşer cemiyet ve meşareket halinde olarak tabiat dâhilinde cereyan eder; tabiat ise burada arzi bir istinatgâha değildir, belki hayat beşerin inkişafı için muktezi madde ve vasattır.

۱۶. نجی باب

جو عرفیاتی و تاریخی معناسی

۱. ابتدائی فعالیتوں کے معنوں کے توسیع و تسمیہ . — بر فعالیتك ساده چه فیزیکی بر فعالیت اولیائی ایله، یعنی یعنی فعالیتك كندیسنده طویلایا سیه جکی معنار زفکیندی آراسنده کی فرقدن. داهل زیاده حیرتقزا هیچ برشی بوقدر. خارجدن کورن بر کیمسه ایچین تهله سقویله بر سیدیزه باقان هیئتشناس ایله یعنی آلت ایله یعنی سیدیزه باقان بر جوجوق آراسنده فرق بوقدر . هر ایکی حالدهده موجود اولان شی ، بلور ایله معدنك و کوزك ، برده اوزاقده کی ضیادار بر نقطه نك بر نظام داخلنده صبرالانش اولماسیدر . حالبوکه اوله بر آن کلیرکه [۱] هیئتشناسك فعالیتی یکی بر جهانك دوغماسی ایله علاقه دار اولایلیر و سما ویندیزلر حقیقده کی معلومات او فعالیتك معنیدار بر محتواسی عالی آلابیلیر . فیزیکی نقطه نظرده باقیلیرسه ، بشرک وحشت حالندن بری ارض اوزرنده ایقاع ایتدیکی تأثیر بالکتر اونك سطحنده اهمیتسر چیزیکلر میدانه کتیر مکین عبارتدر ، بو کیفیت ایسه حتی منظومه شمسیه ساحسی داخلنده اوراق بر مسافعدن ییله قابل رؤیت دکلدر ، لکن استحصال ایدیلن نتیجهلر معنی اعتباریله آلینیرسه آراده کی فرق همان مدنیت ایله وحشت آراسنده کی فرق قادر بوقدر . هر نه قادر فعالیتلرده ، فیزیکی باقیسه کوره ، آرزجوق ده کیشمش ایسهده ، بوتحوون او فعالیتلره علاقه دار معنارک انکشافی ایله مقایسه ایدیلنجه پك خفیف قالیر . بر فلك مالك اولایيله جکی معناره حدود تعیین ایدیله منر . بو خصوصده بوتون اهمیت ، فلك ، مرکزنده بولوندینی علاقه و ارتباطلر شبکه سنك ادراکنه استناد ایدر ؛ مخیله نك بو علاقه دار ارتباطلری تحقق ایتدیرمك خصوصنده کی قدرتی ایسه ییتمهز توکنهز درجه در .

انسان فعالیتك معنار بولاق واونلره تصرف ایله مک خصوصنده حائر اولدینی فائیت، بشرک تربیه سنه ، بر آلتك اعمالی ویا بر حیوانك تدریجی ایشلرندن فرقی برماهیت ویردیرر . بوسوکنجی عملیلر قدرتی آرتدیررلر ؛ لکن معنایی انکشاف ایتدیرمهزلر . کچن بایده

a critical moment [۱]

مطالعه ايدىن، بطرزده، لوبون، وايش، فعاليتلارنىك تربيه نقطه، نظرندن، جاڭر، اولد قارى
اهميت ناسيه، شويور، كه، بونلر، معنائك، بونوع، توسيع، تشييللر، ايچين، ك، بلا، واسطه، آلتلر
بوروزلر، مطابق، شرائط، آلتنده، جريان، ايشدكلى، وقت، بوقعالتلر، نامحدود، بوسمتده
ذهنى، مطالعه، وملاحظه، جلب، وجهته، خادىم، بونوع، مقتاطيس، اولورلر، معلوماتك، اجدى
واستعمالى، ايچين، حياتى، مركزلر، تشكيل، ايدرلر، معلومات، صرف، معلومات، اولوق، اوزره،
بوناظام، آرى، پارچلر، حالنده، بويديكى، زمان، ايشه، حياتى، نجر، بى، ماددا، طبقه، طبقه، ستر
ايدر، معلومات، صرف، فعاليت، اولوق، اوزره، اشتغال، ايدىلن، فعاليت، كرك، بواسطه،
توكرك، هئافك، بحتواسنى، توسيع، ايدىلدى، برطامل، اولارق، داخل، اولنجه، بىلگى، بويچى، برشى
اولور، دوغرى، ودهن، دوغرى، وده، قازانچىلان، وقوف، نجر، جدين، او، كرم، نيلر، ايتاق، باشير، فردى
نجر، به، آرتيق، قونداك، منسوب، اولدىلدى، نجر، نيك، كك، بونلر، اوزون، زمانلر، ك، اضطراب
وختلر، ندىن، مقولك، قيصه، لردم، داخلدر، تديخلر، نى، آكل، مایه، واولنرله، مجمول، وجمول، برحاله
تاكله، به، ضالح، اولور، بويجه، وسطلر، ايچين، فضله، امتصاصه، امكان، بوزمدين، اشباع، نقطه، سى، بوقدر،
توقدار، بوقوق، امتصاص، ايدىلدى، سه، دهال، زيارده، استئصال، ايچين، اوقاقار، فضله، قابليت، قازانچىلر،
هر، يكي، مزا، اق، ونبجسى، يكي، بر، آخديت، قازانچىلان، يكي، بىلگى، نده، يكي، بر، مزا، اق، ونبجسى
تعقيب، ايدىر .

فعاليتلر، ك، مجمول، اولد قارى، مغالز، طبيعت، و بشر، ايله، علاقه، داردرلر، بويديكى، بوقضية
مسلمه، در، مع، مافيه، تربوى، مادللر، به، ترجمه، ايدىلنجه، باشقا، بر، معنى، ا، كتساب، ايدر،
بوضورتله، ترجمه، اولوتجه، جوغرافيا، ايله، تازى، نك، دان، شخصى، فعللر، ويا، فنى، مهارت
شكلى، به، زمين، وساحة، زويت، ذهنى، بر، مناظر، و بره، نك، درس، موضوعلر، تدارك، و تهيته
ايدى، جكلر، نى، كوسته، بر، فعاللر، بىزى، زمان، و مكان، مناسبلر، درونته، وضع، خصوصتده، كى
قابليتلر، ك، هر، تزايدده، اولنر، قيمتدار، بر، محتوا، قازانچىلر، اها، ايسندن، اولدىمىز، مكان، مجتمه، سنى،
و وارنى، و ادامه، ايدىلدى، اولدىمىز، مبادى، تجلى، جهدى، كشف، ايدىلنجه، آكلار، زك، اولجه
سادى، جه، على، العاده، بر، شهر، ك، همشهر، ايسندن، عبارت، ككاز، بوضورتله، عادى، كوندللك
نجر، بىلر، بىز، بر، آنه، عائد، شيلر، اولقندن، قوزتولار، قواملى، بر، جوهره، صاحب، اولور .

بالطبع، اكر، جوغرافيا، و تاريخ، حاضر، ايدىلدى، درس، اولوق، اوزره، او، كرم، تيلر، و انسان
بونلر، سادى، جه، مكنه، دوام، ايتدىكى، ايچين، او، كرم، نيره، س، بوايى، درس، قولايجه، كوندللك

تجربه‌لردن اوزاق و اوزاره یا باغی بر آلاي بسوزرك اوكره نیلمه‌سی حاكه انقلاب ایدر . فعالیت انقسامه اوغرار ، ایکی آری عالم حادث اولارق فعالیت آریلدینی دورنر ایچنده اشغال ایدر . هیچ برانتقال واستحاله واقع اولماز ؛ علی‌العادة تجربه ، رابطه و مناسبتلری بولق صورتیه ، معناسی توسیع ایدمه‌مز ؛ اوقوتان ، اوكره نیلن موضوع ده دوغروندن دوغرویه فعالیتیه داخل اولق صورتیه جانلایوب شایله شه‌مز . علی‌العادة تجربه ، حتی دار ، لاکن حیاتی ، اولان حال اصلینی بیله محافظه ایدمه‌مز . بلکه اوسته ، حرکتیدن و تلقینله قارشی حساسیتدن برقسینی ده ضایع ایدر . استمال ایدیله‌مش آخیر بر معلومات کتله‌سنك تضییق اونی باصدیریز و بونالیر . دهها فضله معنی اکتسابی ایچین ، قابل ایخنا جوابیلک و اوابلیق آرزو قابلیتی ضایع ایدر . حیاتک بلاواسطه علاقه‌لردن آری اولارق قورو قورویه معلومات طولیلاق روحی اودونلاشدیریر ، اوندکی الاستیقتی ازاله ایدر .

نورمال اولارق صرف فعالیت اولق اوزره اشتغال ایدیلن هر فعالیت کنیدی بلاواسطه حدودینک پک اوتله‌رینه قادر کیدر . اوله فعالیت ، معلوماتک خارجدن کله‌رك معناسی آرتدیرماسی ایچین منقعل برحاله بکله‌مز ، کنیدیسی چقار ، اونی آزار . مراق و تجسس [۱] خارجی و مجرد برملکیت دکلدیر ؛ تجربه‌ک متحرک ، متبدل برشی اولماسی و دیگر شیلره هر درلو رابطه و مناسبتلری تضمن ایلمه‌سی واقعه‌سنك ضروری بر نتیجه‌سیدر . مراق و تجسس بورابطه و مناسبتلری قابل ادراك برحاله فوئقی تمایلندن عبارتدر . تجربه‌ک بوخارجه چیقماسی کیفیتک مشر برمقابله کورمه‌سی ، و متبادلاً حال فعالیتده قالماسی تأمین ایدمک بر محیط احضاری سربیلک وظیفه‌سیدر . برنوع محیط داخلنده بر فعالیت اوصورتله خصر و تضییق ایدیله‌بیلرکه حاصل اولان یکنه معنی اوندن دوغان بلاواسطه و قابل تماس صورتده متجرد بر محسولدن عبارت اولور . بر انسان برشی پیشیره‌بیلیر ، چکچه برشیه اورابیلیر ، یا خود بورویه‌بیلیر ، بوحرکتلردن حاصل اولان نتیجه‌لرده روحده ، پیشیره‌مه چکچه اورمه بورومه فعللرینک حقیق و یافیزکی معناسندن فضله برتأثیرایق ایجه‌بیلیرلر . معنایه فعلک نتیجه‌لری یته پک اوزاقله وارمقده دوام ایدر . بورومک بر تبدیل مکانی وارضک ، مقاومت صورتیه ، برعکس الصفتی تضمن ایله‌رکه بوندن متولد اهتزاز بوحرکتک واقع و ماده‌ک موجود اولدینی هر برده حس ایدیلیر . باجاقلرک وجهه عصیه‌ک بنیه‌سی و میخانیک مبدألری ده تضمن ایدر . پیشیرمک حرارت و رطوبتی مواد غذاییه‌ک کیمیوی

Curiosity [۱]

رابطه‌لری تحویل ایچین قوللانق دیمکدر ، بده غداتک استمثالی ویدنک نشونماسی ایله مناسبتدادر . فیزیک ، کیمیا ، غریزات علملرینک اک بویوک تاملرینک مقولوماتی بوتون بو مناسبت و نتیجه‌لری قابل ادراک بر حاله قویمايه کافی دکلدیر . بر کره داها سوریه‌یلیم : تریبه‌نک وظیفه‌سی بویله فعالیتلرک اوصورتله و اویله شرائط آلتنده اجرا ایدیلرلی تامین ایله‌مکدرکه بو واسطه و مناسبتلر ممکن اولدینی قانار قابل ادراک اولسونلر .

ه جوغرافیا اوکرنگک ، دیمک ، طادی بر فعلک مکانی ، طبیعی ، رابطه‌ومناسبتلری ادراک ایتمه‌یه قادر اولوق دیمکدر ؛ « تاریخ اوکرنگک » ده ، اساس اعتباریه ، او فعلک بشری رابطه و مناسبتلری طایچایه قادر اولمقدیر . چونکه معین بر شکل آلتنده بر درس اولوق اوزره جوغرافیا دینیلن شی ، بزم ایچنده باشادیمز طبیعی وسط حقتنده دیکر انسانلرک بحرلری ایله کشف ایدیلش اولان واقعه و مبدألرک هیئت مجموعه‌سندن عبارتدر ، که بزم حیاتلرک خصوصی فعل و عمللری آتخاق او هیئت مجموعه ایله اولان رابطه‌ومناسبتلری ایله ایضاح اولونور . معین بر شکل آلتنده بر درس اولوق اعتباریه تاریخده بویله‌در ، اوده بزم حیاتلرک کندیلری ایله اتصال حانده بولوندیلمز اجتایی زمهرلرک فعالیت و اضطرابلری حقتنده معلوم اولان واقعه‌لردن متشکل بر هیئت مجموعه‌در ، که بزم طادت و مؤسه‌لریز آتخاق اونک سایه‌سنده ایضاح و تور اولونور .

۲. تاریخ و جوغرافیانک اساسی مایه‌ینی . — تاریخ و جوغرافیا — ایله بو ایکنجیه ، برز آشغیده ذکر ایدیلرک سبیلر دولایسیله ، داخل اولان طبیعت تقبی — درسلی معلومات ویریحی اولوق اعتباریه دیکر درسلرک هیسنک فوئتمه بولونورلر . بونلرک ، درس اولوق اعتباریه اصول استعماللری ایله احتوا ایندکلی موانک تدقیقتدن آکلاشیلاچقدرکه بو معلوماتک باشایان تجربه‌یه داخل و ناقد اولماسی ایله ، صرف متجرد بیفینلر حانده اوست اوسته طویلاقماسی آراسنده کی فرق ؛ اودرسلرک ، کندیلرینه حکمت وجود ویرن ، بشر ایله طبیعت آراسنده کی تابعیت متقابله اساسنه صادق قلوب قانامارینه استنادایدیر . مع مایه بر درسک ، ساده‌جه اوکره‌تیلیمسی و اوکره‌تیلیمسی طادت اولدینی ایچین ، و بالکنز بو سبیله ، تماماً الوریشلی بر تریبه موضوعی اولارق قبول ایدیلیمسی دیکر هیچ بر درسده ، تاریخ و جوغرافیا‌ده اولدینی قانار ، بویوک تهلکه تشکین ایتمز . بو حاله درسک ، تجربه‌نک قیمتداز بر صورتده استحالیمسی خصوصنده بر افضولیه مالک اولماسی

ذاتك اولان فلسفی حکمت وجودیه، صرف پوش بر خیال، یا خودده، ذاتا انجافایدیش
 اولان طرز تدبیری، پوش و بالا پرواز بر اساتله [۱] مدافعه و تحکم ایچین بر واسطه نظریه
 باقیلیر، « تاریخ » و « جوغرافیا »، کله لوی، سادهجه، مکتبلرده موجودتی عنعنوی بر
 قصوب و صدیق ایله تاید آتیش درغیل عصابی تلقین ایدر. بودر مبارک کتلهسی و تنوعی؛
 اونلرک حقیقته نهیه دلالت. ونهیه تشیل ایلمدکلرخی، « و سوجوقلرک تجریدلرند. ایفا
 ایدمچکلری وظیفهیی تماماً یا بملری ایچین حاصل اوکره تیلملری ایجاب ایتدیکنی آ کلامی
 بولدمه اییلاجق-لشبلری تشویق دکل، تحذیر ایدمچک درجهده بویوکلر. لاکن
 ترجیهد، توجیدکلر و اجتماعی بر استقامت موجود اولدنی عقیده کی فکر خیالی بر ادمدن
 غیارت اولانجه، پروغرامده بویوکلر بر چوله تشکیل ایدن تاریخ و جوغرافیا کی دربارک،
 تجریدک حقیقه اجتماعی و ذهنی بر انکشافه مظهرتی خصوصنده عمومی بر افغوله یمالک
 اوللری ایجاب ایدر. اوکره تیلن واقعلرک و قوللانیلان اصولرک تقریق و ترجیحنده
 ایشته بو افغوله تک کشتی بر قسطاس کیی استعمال ایدیله ایدر .

«تاریخی و جوغرافی درس موضوعتک افغولمسی سوله تشدی؛ بو افغوله بحیاتک
 بلا واسطه اولان عاشلرخی، کندیلرینه زابطه زمین، و ساخه رؤیت و یرمک صورتیه
 زکنیه شد یرمک و حر قلمق در. جوغرافیا فیزیکی و تاریخده اجتماعی جهته دهافضه
 اهمیت عطف ایتمکله برابر، بو، عینی مشترک موضوعه، یعنی، انسانلرک اجتماعی و اشتراکی
 حیاته عطف ایدیلن اهمیتلر در. چونکه، بو اجتماعی و اشتراکی حیات، بوتون تجریدلری
 ایله، واسطه و پارملری ایله، موفقیت و خیرانلری ایله، ساده و یا خلاده جریان اتمز.
 ارض اوزونده واقع اولور. طبیعتک بو وضع و ترتیبک اجتماعی فعالیتلره اولان مناسبتی
 بر تیار و محنه سنک او محنهده اییلان عاشا تمثیللری ایله اولان مناسبتی کی ده دکلدر؛ بو
 وضع و ترتیب، تاریخی تشکیل ایدن اجتماعی حادثلرک تابدیلرینه قادر داخل اولور.
 طبیعت اجتماعی حادثلرک وسطی [۲] در. اصلی و بدائی منهلری او اعطا ایدر؛ چار
 و مالمعلری ده او وریر. مدنیت، طبیعتک متنوع قدرتلرینه مرقی بر صورتده صاحبیتدن
 عبارتدر. بشری جهته اهمیتنی تشیل ایدن تاریخ درسک، طبیعی جهتی تشیل ایدن جوغرافیا
 درمی ایله بو متناهیتمدن [۳] تعافل ایدیلنجه، تاریخ درمی بر آلی تاریخ رقلری

[۱] high-sounding phraseology [۲] interdependence [۳] medium

ايله بونلارم علاوة « مهم » واقفاسي آلتنده جغرافياكش برطاقيم بوقمهردن مركب بر ايسته اولوق دركسند دوشر ؛ ياخودده سادهجه ايدن بر محصول خيال اولور . چوقنك صرف ادي نويچدم طيبي محيط سادهجه بر تيارو-مخمنسي در .

طبيعي واقعهلر ك اجتماعي حادته و نتيجهلري ايله متاختر اولان رابطه و مناسبتلرند جوغرافياك ، بالطبع ، تربوي بر تاثير و نفوذى واردر . جوغرافياك ؛ ارضك ، بشرك بوردي اولوق اعتباريله ، تدقيق و توصيفي شكلنده كي قلاسيك تعريفى تربوي شائيتي افاده ايدر . لاكن بونلر قيه بويجه سويله مك ، جوغرافيا درسي صورت مخصوصده بشرى علاقهلرله اولان حياتي رابطهلري داخلنده كوسترمكن دهاقولايدر . انسانلر ك مكانلري ، مشغوليتلري ، موقفيت و خسرانلري ، جوغرافياي معطالرك درس پروغراملرند كيرمه لرنيك سبب و حكمتي تشكيل ايدرلر . لاكن بوايكيسي [۸] بر آراده طوطق ايچين يلكيلي و جزائلي بر عيجه لزوم واردر . رابطهلري قويدني كي جوغرافيا على الاكثر كورولن شكلده ، ارتباطلر و مناسبتلر پارچالردن مفشكل ، قازما قاريشيق بر شي اولور ، جوربايه دور . ذهني تحف و تفارقدن ترك ايدن حقيقي بر پارچا بوغچاسي شكلني آير ؛ شوراده داغلك ارتقاعي ، بوراده بر نهر ك مجراسي ، اوتده بر شهرده ايدهن كرستنه ك مقداري ، برده بر ملكتك مالك اولدني كيرك طونا مقداري ، فلان و لكلك حدودي ، فلان دولتك مركزي كيي معلوماتدن عبارت قايير .

بشرك بوردي اولوق اعتباريله ارض ، انسانيه شديريجي و توحيد ايدلش بر موضوعدر . اوزرندة مختلف واقهلري احتوا ايدن بر مجموعه شكلنده منظور اولان ارض ايسه ذهني داغيان ، عيجهي نغطاك اوغزانان بر موضوعدر . جوغرافيا اصلا عيجهيه - حني روماتيك عيجهيه - خطاب ايدن بر موضوعدر . سرگذشتلر ايله ، سياحتلر و كشفلر ايله مناسبتدار حيرانيت و شرفله جوغرافياده حصه دار اولور . مختلف قوملر ك و محيطلرنيك چشيد چشيد تنوعلري ، بونلر ايله آيشيق اولديغيز منظرلر آراسنده كي تضادلر عيجهيه نامحدود منهار و برر . روح معناد اشيا و مناظر ك اطراد و يكتسيفسندن قور تولوز ، حركت ايدر . موضعي جوغرافيا ويا بورد جوغرافياسي ، طيبي محيطك تدقيق و مطالعه سي ايچين بر نقطه حركت اولقله برابر ، غير معلوم ساحلره دوشرو ايله بيلمك ، ايچينده ذهني

[۸] (جوغرافياي معطال ايله بشرى مناسبتلر)

بر نقطه حرکت تشکیل ایدر ، پوئه کنندی باشنه بر نایه دکدر . خارجهده کی کنیش ، عالمی اوکرتک ایچین بر اس الحركه کی مطالعه ایدیله نجه ، یورد جوغرافیاسی [۱] ، معلوم و مألوف اشیانک اوصافی اجمال اتمکدن عبارت قیلان بر اشیا درسی قادر تولو و مناسز قایلر . سبب هر ایکسندهده عینی در . بر صورتله نجه بسله نیش اولماز ، بلکه اولجه بیلین شیلیری اجمالاً تکرار اتمک ، تصفه اتمک ، و بونرک قاتالوغنی باعق خدمتی ایفا ایلمک درکسنه تزیل ایدیش اولور . با نجه لری تحدید ایدن علی العاده جینر بیله ، بویوک ملتارک تولک حدودلری آکلاتنی ایچین بر مثال کی آلینجه ، بر معنی ایله تنور ایدیش اولور . کونش ، هوا ، آقار صو ، بر بوزنک عارضلری ، چشید چشید صنعتلر ، مأمورلر و وظیفه لری - بوتون بونلر موضی محیطده موجود اولان شیلدر . اگر بونلر ، معناری اوجود داخلنده باشلایان وینه اوراده بیتن شیلر اولارق مطالعه ایدیلر سه ساده چه ، چالیشیلارق اوکر نیه جک بر طاقیم موجب مراق و اقصه لر حالتده قایلرلر . نجه نیک حدودلری توسیع ایچین ، غریب و غیر معلوم اقوام و اشیانی بو حدودلر داخله ادخال ایچین آتیلر اولوق اوزره مطالعه ایدیلنکری زمان ایسه ، بویکی طرز استعمال ایله دیگر رشکه استحال ایتدیرلش اولورلر . کونش ، روزگار ، ابرماق ، تجارت ، سیاسی مناسبتلر اوزاقلردن کلیر و دوشونجه لری ده اوزاقلره کوتورور . بونلرک جریانلری تعقیب اتمک ذهنی کنیشه نیک دیکدر ؟ فقط اونا یکی یکی معلومات دولور مق صورتیه دکل ، بلکه اولجه بیلدیکی شیلره یکی معنار و بر مک طرزیه .

عینی مبدأ جوغرافیایک اختصاصیه شمه به و آیرنایه متبایل اولان شعبه و یا صفحه لرینده بر نظام مشترک و بربر . ریاضی و یا فلسفی ، فیزیکی ، طوپوغرافی ، سیاسی ، تجاری نامیه ادعای موجودیت ایدن شیلر واردر . بوتون بونلر ناصیل تألیف ایدیله جکدر ؟ هر برنده یک جوق بولونان بر طاقیم خارجی اشلاف نقطه لری ایله می ؟ موضوعک حرکی و یا بشری جیتلرینک تربیوی مرکز ثقلی تشکیل ایدجکی مستمر آ خاطرده طوتو نادقه بو خصوصده دیگر هیچ بر اصول بولونماز . بو مرکزدن حرکت ایدیلنجه ، بشری فعالیت و مناسبتلرک معناری تقدیره مدار اولایلین هر موضوع مناسب و موافق بر نتیجه و بربر . سوئوق حوالیده و مداری منطقه لرده مدنیت فرقاری ، معتدل منطقه لرده کی قوملرک صناعی و سیاسی اختراعات خصوصیلری ؟ ارض ، کونش منظومه سنک بر اعضاسی اولوق اوزره مطالعه ایدیله دکجه ،

[۱] home geography (موضی جوغرافیا).

آنکلاسیلافلانلار. اقتصادی فعالیتلر بر طرفدن اجتماعى اعتناستلاره و سیاسی تعصبلاره دهرین بر تأثیر اجرا ایدرکن ، دیگر طرفدن ده فیزیکی شرائطی انعکاس ایدیررر . بو موضوعلرک اختصاصیه شمش بر شکلده تدقیق متخصصلرک ایشی در ؟ متفاعلتاری [۶] ایسه اجتماعى بر حیات تجریمسی ایچنده باشایان بر موجود اولق اختیارده هر انسان ایله متناسبتلاردر . طبیعت قبیئک جوغرافياك دائرة شموتک ادخال ایدیلیمسی عبیوری کیمی کوردنور ؛ لفظاً بوله درده . تریوی فکرده بالکمز بر شأیت موجود اولدنی حالده ، نه یازیق که تلیقیاتده ایکی آنسه تصادف ایدیورزه اسلرک تخالیق معنده کی عینی اودیورر . طبیعت ایله ارضک معادل تعبیر اولماسی لازمدر ، طبیعت قبیئ ایله ارض تنبی عظیم مقدارده متجرد مانملردن باعث اولماسی غسیبه مکتلرده موضوعک دارمانافین بر حاله کتیر علمی حاقیت اوجرایان بر درسدنر . چیچکک مختلف اقسامی آری مطالعه ایدیلریم ، چیچکک اصل کندیسی برعضو اولارقی تدقیق اولونمز ؛ چیچکک نباتدن آری اولق اوزرهمطاله ایدیلر ؛ نباتده ، ایچنده وسایه سنده باشادقلری طویراق ، هوا وصولدن آری اولارقی تدقیق ایدیلر . حاصل اولان نتیجه ، دقت اوزرلیته دعوت ایدیلرکی موضوعلرک ، غیر قابل اجتناب صورتده ، تولولکی در ؛ اوموضوعلر اولقناردمتجرد بر حاله درارک غمیله نیده بسلامتزلر . علاقه قصانی اولقنار بونکدر که روخده سراق اولاندیرمق ایچین « آخیمه » [۶] ی احیا ایدرک طبیعی واقعه و حادثلاری اضرافه واسطوردرله ایلاس ایلمک چرمنه باش اورمق ییه جدی صورتده تکلیف ایدیشدی . آرزوق صافیانه تشخیص و اطلاق طرفلرته مراجعت ایدیلیمسی صایلاما حاجق درجهده چوق تصادف اولونان حالردن اولمشدی . اصول صافیانه ایدی ، فقط بشری بر هوای محیط اولان احتیاسی شائی اولارقی ائده ایدیلوردی . واقعهلر رابطه متناسبتلر شیکسندن خارجه حیقار یلدقلری جهته ، پارچا پارچا داغیلدیلریدی . بواقعهلر آرتیق لرضه باند ، اونا مقسوب شیلر دکلدی ؛ هیچ بر رده بر موقعلری ، بر مقاملری یوقدی . بوحالی تلافی ایچین منبی وحسی تشارک و تداعیلر ، باش اورمق ضرورتی حاصل اولمشدی . بونک حقیق چاره مسایسه طبیعت قبیئ ، طبیعتک قبیئ حالته کتیرمکنده بولونور ، یوقه حاصل اولدقلری ویا ایشه دکلری بردن بوس بوتون آیرمق صورتیه معائنن بر حاله کتیرلش بر طاقیم متفرق پارچلرک قبیئ شکلده صواقفده دکل . طبیعت ،

[۱] in tarsetion (بندیکر لریه قلمی مقابل فاعلیت و تأثیرلی) [۲] anitision (دینک ابتدائی شکلردن بری . تاننر اشیا ، روح و اوصاف روحیه عطف ایدرک ، معبود خلیق و برلمسی)

تاریخ و معاصر

تاریخ و معاصر

مثلاً، بوتون و ایمله و مناسبتری، داخلنده-الرض، بر مکن اولوق اوزره آلتیجه، طبیعتك حاله تری، بشری حیات ایله تهناتوب و تشاؤك امور و قنده اولان طبیعتی، مناسبتری داخلنده کورد، مستقیم اقله-تدیرلر بده حاجت قائلار.

۳. تاریخ و معاصرده مکن اجتماع حیات. — تاریخك حیاتینی ازالده ایدن آریلق، اونك حال حاضرده مکن اجتماعی حیات طرز و علاقلریدن تجردی یوزندن حاصل اولمدر. ماضی ایله، صرف ماضی اولوق اعتبارله، بزم هیچ بر آلتش و بریشمز بوقدر. اگر ماضی حقیقه تکلیف و اولوب یتیش ایسه اونا قارش آلاجنیز بالکیز بر طوؤر واردو: اولوقی گندی حاکمیت بر افاق. لاکن ماضی بیلکسی حال آلالق ایچین بر آناختلردو. تاریخ ماضی ایله اشتغال ایدر، ماضی ایسه حاکم تاریخدر. آمرغاك کشتی، بوقلمه تک داخلنده بایلان استکشافلر، استملاک فعالیتلری، غریبه دوشور و ایله بیلین استعمار و مهاجرت حرکتی داخل. کیمی واقعه تک ماقبله تیبی، دول متحده تک ب کونک حاکم یعنی بوگون ایچنده باشادینمز بولک تک تیبی اولور. بولک لشکر و تیره سی داخلنده تدقیق و مطالعه سی، دوشورون دوشوروه آکلاشیلا مایلق درجه ده معضل اولان موضوعه وضوح و برره اذرا کی قولایلاشدیرر. تکونی اصول [۶] اون طوفوزنجی عصرک صوک لصفنده تحقیق ایدن اک باشلی علمی ظفرارک بلکده اک مهمیدو. بولک استناد ایتدیکی مبدأ شوهر: معضل بر معضله لایقیه قاورامق ایچین اک ای طریق اونک و تیره تکونی مطالعه ایتک. نشور و کاستمکی متوالی صنعه لری لطیب ایلمک. در، بواسولک تاریخه تطبیقده، اگر شیبیدیکی اجتماعی حاکم ماضیندن تفریق ایدله مایه چکی حقیقت مسئله سنه استناد ایدیلرینه، مسئله بر. جهتل [۷] اولور. حال بوکده بو، عینی درجه ده حاکمات ماضیه تک باشایان حاکم و بولک استوا ایتدیکی روحدن آیزلامایه چکی مناسنده کلیر. تاریخك حقیق نقطه حرکتی دائما حاکمکی وضعیتلردن بری و بوندن تولد ایدن مسئلهلردو.

بوعومی سبای، املق ایتدیکی براج نقطه تک ملاحظه سنه معاد اولوق اوزره، تاریخه مختصر بر صورتده تطبیق ایدلم. زجه حال اصولی، تاریخ تبعیه تقرب ایچین طبیعتی بر طرز اولوق اوزره عومیتله توصیه ایدیلن بر اصولدر. بویوک آدامارک، قهرمان و زهرارک حیاتلری، مجرد و غیر قابل فهم اولان تاریخی واقعه له مشخصیت و حیاتییت و برره. بونره،

[۶] genetio method [۷] (بمن بالکیز بر جهندن، نطق کوردلشن اولور.)

— 444 —

جولجا اياکترو تارخهك معلاني

آنجايق، بوگونك درجهده تريمه كووموش، بر خهتك، لعقيب، وگيوزايد، بيلديگي، سرتيهده، كيش، بر زمان، ويكاي اسيله ايليش اولان بر طاقيم، مشوش و مفضل، حادئاري، جانلي، لوحده، شكلنده، شكيف ايدرلر، بو ميءاك، روحيات، نقطه نظرلرن، ساغلام، بر استاذكاه، اوليقتده، شهبه ايديه من، لكن براج، اردهك ايدقرلرني، امثال ايشكارلر ايتارني، وضميرلرن، تنجرد، اولارني، مبالغلي برسورتده، فاليرغق بولنده، قوللايتلجه، ميءاسوماستعمال ايدلرني، اولور، برتر، جمال، برانساتك، اضالني، كنديسي، دوغوران، سزاقطن، فعاليتلرنيك، كنديارينه، جواب ايشكيل، ايشيك ايتارني، منلردن، تنجرد، برسورتده، اعريف، و تصوري، بشلني، آلتون، كيون، ايديقني، ايشني، تاريخ، تلي، اولارني، چونكي، بوسور، ايتارني، حياتني، كاشانچ، و مشاركت، حالده، بولونان، فردلر، فعاليتلرن، دوغار، مطالعه، ايش اولارني، برطاقيم، معلومات، پارچلرني، بلع، ايديلسور، قوللايلاسدير، مقصديله، كين ايتارني، ايتاريلرني، كيش، شكر، بولايق، صورتده، طاقيلاسدير، اولور.

صوك زمانلرده، تاريخ، تحصيلك، مدخل، اولق، اوزره، ابتدائي، حياتك، مطالعه، سنديك، فضله، ايمت، صلف، ايديلسور، بونك، قينتي، تقديره، ده، بردو، غرو، برده، اكيش، طريق، وارد، حال، جاشرد، كشرافلك، حاضر، ايليش، و مفضل، بروسف، ازق، حار، كووز، شمسي، ظاهر، آجين، وسريع، الزور، بر وصف، فزق، حار، اولماني، اوشر، اطلق، استكتاه، ماحظاري، ايچين، حان، همان، غيرقابل، اهتمام، برمانه، تشكيل، ايدر، ابتدائي، حالته، ارجاع، نظر، صورتده، شرائط، حاضر، تك، عناصر، اسليسي، يك، زياده، بساده، شدريلش، برشكلده، اله، كچيريك، نكندور، بو، عاقا، ائجه، وصيق، دو، قوشتن، بر قوماشك، ايلكلون، سچوب، آير، ق، مشكلني، اونوعدن، قاب، بر قوماشي، تدقيق، ائحك، صورتده، حل، ائحك، كيش، بر شيدر، حال، حاضر، ده، كشرافلي، اراده، مزله، ساده، شدر، ماشد، صورتده، تجريب، سامعته، آلاماز، لاگن، او، بر تجريبدن، آلايه، چكز، تدقيري، ابتدائي، حياتني، تدقيق، صورتده، اله، ايدميليوز، بو، بر حياهده، ايتارني، مناسبلر، و متصلي، فعل، طرزاري، اله، آشغور، درجهده، ارجاع، ايديلسور، مع، يقه، بواجائي، هدف، كوزدن، قايير، ملتجه، ابتدائي، حياتك، قيب، ساده، چه، وحشت، حالده، كي، حسن، و مهيج، اوصاف، خصوصيه، تك، نقل، و حكايه، سندن، عبارت، قائل.

ابتدائي تاريخ: [۱] منابع، تاريخي، تالين، ايدر، چونكي، حال، حاضر، قوللايه، قابل

[۱] (ابتدائي، قولر، تاريخي، بوگون، متذك، ابتدائي، ماضر، تاريخي،)

ادراك اولاجق عاملارنى بولوب جيقارمق ايچين جيمتك داها ابتدائى شكلرينه ازجاج نظر ايچمك كياشلى سببلرندن برى ده، مدار معيشت، مسكن تداركى و نفسك خارجى تاثيردن حفظ و صيانتى كى ضرورتلك ناصيل قارشيلانديقى بو ابتدائى شرائط ايچنده آكلايايله جكمزدر؟ بو صورته عرق بشرك ايلك زمانلرند بو مسئلهلك ناصيل حل ايدلاييكى كورمك طريقه ده انسانلك كچميش اولدقلى اوزون يول، و بشرك حرسجه رقيسنى تامين ايند متسلسل ايجاد و اختراعلر حقنده بر تلقى به صاحب اولاييلرز

اجتماعى حياتك ايكي مهم صفحه سنه وقوف تامينى خصوصتده بشرك صناعتى تاريخك بلكده ، تاريخك ديكر هر هاتكى بر صفحه سندن داها زياده مؤثر اولدقلى آكلامق ايچين تاريخك اقتصادى تصبرى حقنده كى مناقشه و منازعه لره بزمده كيريشمه مزه حاجت بو قدر . صناعتى تاريخ ، بزه ، نظرى علمك ، اجتماعى حياتك امنيت و رفاهتى منفعتنه اولق اوزره ، طبيعتك مراقبه سنه تطبيقى تامين ايند متسلسل اختراعلر حقنده معلومات و برير . بو صورته اجتماعى رقيتك متوالى سببلرنى كشف و اظهار ايلر . ديكر بر خدمتى ده جماعت و مشاركت حالده بولونان بوتون انسانلك اساس صورته علاقه دار اولدقلى شيلرى - مدار معيشت قازانق ايچين اولان مشغوليتلر ايله بو خصوصده كى قيمتلى - اوكره سرمه سيدر . اقتصادى تاريخ ، بر جامعه فردى اولان انسانك [۱] فعاليتلىرى ، مسلك و مقدراتى ، ايله مشغول اولور كه تاريخك ديكر شعبلرنيك بونلرله علاقه سى بو قدر . هر فردك ياجماسى ايجاب ابره بر شى وارسه اوده ياشامق در ؟ جيمتك ياجماسى ايجاب ابره بر شى ده عمومى رفاه ايچين هر فردك حصه خدمتى لايقيه ادا ايچمى و خدمتك قارشيلغنه حقيه نائل اولماسنى تامين اچمك بو خصوصاره مقيد اولقدر .

اقتصادى تاريخ ، سياسى تاريخدن داها بشرى ، داها ده موقرانيك و بناء عليه داها زياده حررت و برىجى در [۲] . اقتصادى تاريخ امارت و حكومتلك ظهور و زواللى ايله مشغول اولماز ، بلكه جامعه فردنيك طبيعت حاكميت صورته اكتساب اينديكى مؤثر حريتك [۳] نشوونمالرى ايله علاقه دار اولور ، كه ذاتاً حكومتلك و امارتلك موجودى ده او فرد ايچين در .

صناعتى تاريخ ، انسانك جدال ، موفقيت و خسرانلرنيك طبيعت ايله اولان صميمى

[۱] The common man [۲] Liberalizing [۳] Effective liberties

256
— ۴۵۷ — جوغرافياك-وتاريخك مناسي

رابطه لرینک ادراکی خصوصنده سیاسی تاریخندن - عسکری تاریخندن. بخته لزوم بیله یوقدر، چونکه سیاسی تاریخ کنجلك سویه ادراک لرینه ارجاع ایدیلنجه پک قولایلقه عسکری تاریخ شگلنه انقلاب ایدر - داها کنیش بر ساحة تدقیق تشکیل ایدر. چونکه صنایع تاریخ، اساس اعتباریه، انسانک، طبیعی قدرلردن استفاده ایتمه، انک زیاده دیکر انسانلرک عضلی قوتلری استعمال ایدمرك، اوکر نه یه باشلادینی زماندن طبیعتک بوتون فائده و ثروتلری [۱] - فعلاً دکل ایسه وعداً [۲] - امری آلتنه آلازق اونا تماماً حاکم اولدینی زمانه قادر کجدیکی یولی نقل و حکایه ایدر. سبک تاریخی - طوپراقدن، اورمانلردن، معدنلردن استفاده ایتمه، حیوانلری اهلیله شیرمه، حبوبات زرع ایتمه، اعمال و توزیع عملیه لرینک تاریخی - خارج طوتولنجه، تاریخ، صرف ادبی برماهیت آلیر. بر اوزرنده دکل، کندی اوزرنده باشایان اساطیری براناسیتک سبسته مه ندریش بر رومانی اولور.

عمومی تربیه ده تاریخک بلکده انک زیاده اهل ایدیلن بر شعبه سی، ذهنی تاریخندر [۳] داها یکی آکلامیه باشلا بورزکه بشرک مقدراتی یوروتن بو یوکلر؛ قهرمانلر، پولیتیکاجیلر، جنرالر و دیپلوماتلر دکلدر، علم کاشفیلری و مخترعلردر، که انسانک آنه آلترو اولایلیکنه اتساعه مساعد، مراقبه ایدیش بر تجربه ویرمشلردر؛ صنعتکارلر و شاعرلردر که بشرک جدالاری، ظفر و هنرملری عمومیتله هرکس ایچین قابل فهم اولان رسم، هیکل و یازی کی برلسانه تشبیر و تأیید ایلمه شلردر. صنایع تاریخک، بشرک طبیعی قوتلری اجتماعی استمالله مترقی بر طرزده تطبیق ایتمه سنک تاریخی اولق اعتباریه، حائر اولدینی فائده دن بریده بیلکی نك اصول و نتیجه لرنده کی ترقی بی تتبع ایچین بر زمین فرصت تهیه ایلمه سی در. حال حاضرده، ذکای و عقلی عمومی تمیرلره مدح و ثنا ایلمه مک معتاددر، بوتلرک اهمیت اساسیه لرندن فلان بحث ایدیلیر. لاکن متعارف [۴] اولان تاریخ در سندن طلبه، علی الاکثر یا عقل بشرک داها اینی اصولر اختراعی صورتیله ترقی ایتمه مش دورغون [۵] بر کیت اولدینی؛ یا خودده ذکایک، شخصیه بر جرزه کجلیسی شکلی مستقی اولارق، شایان اهل بر طامل تاریخی اولدینی نتیجه سنه وارارق حقیقتدن انحراف ایدیلور. ذهنک حیاطه اوینادینی رولک حقیقی مناسی روحلره القا ایچین؛ بشرک وحشتدن مدنیه قادر بوتون ترقیسنک،

[۱] in promise [۲] resources (بوگون محقق ایتمه مش ایسه ده استقباله محقق ایدمکچی)
[۳] (ترجمت ذهنیه نك تاریخی) [۴] Conventional [۵] Static
ده موقراسی و تربیه — ۱۷

کاملاً ، ذهنی کشف‌شده و اختراع‌شده تابع اولی‌بینی و تاریخ کتاب‌نویسندگی علی‌العمده یک کنش
 برطوطان شیلردن بر چوغنک تالی موضوعی ، حتی بلکه ده ذکاوت اقتضای اجتماعی ایجاب
 ایدن بر طاقم ذهنی مانع‌لر لشکیل ایتدیکنی صراحتاً بیلدیرن بر تاریخ درسندن داها ایی
 بر طریق بولونما یا جنی محققدر .

بوترزده مطالعه ایدیلن تاریخ یک طبیعی بر صورتده اخلاقی بر قیمت اکتساب ایدر .
 اخلاقی رنگسز بر صفوت و معصومیتدن داها فضیله برشی اولان بر شخصیت [۱] ایچین
 جمعیت و مشارکت حیانتک حال حاضرده کی اشکالی حقیقده ذکیانه بر وقوفه صاحب اولوق
 ضروری بر احتیاجدره . تاریخی معلومات انسانه بویه بر وقوفه و بررر . او ، حال حاضرده کی
 اجتماعی قوماشک آتی و جوزکو اپلیکری تحلیلی ایچین ، قوماشی طوقوتدوران قوتلرک
 ماهیتاریخی تعیین ایچین ، بر عضو ، بر آنتدر . تاریخک ، اجتماعیه شمش بر ذکاوتحرشی
 بولنده استعمالی ، اونک اخلاقی معناسی بررر . تاریخی ، فلان فضیلت ویا فلان رذیلت
 حقیقده خصوصی بر اخلاق درسی و بر مک مقصدیه ، آرا صیرا ایچیرندن بعضیلری نقل
 و حکایه ایدیلرک ، بر منقبیلر ده پوسی اولوق اوزره قولانمقده ممکنسدر . لاکن بویه
 بر تدریس تاریخک بر مقصد اوغرنده استعمالی اولمقدن زیاده ، آرزوق مؤید و محکم
 موضوعلر واسطه سببه اخلاقی انطباعر حاصل ایچک غیرتی اولور . بونک اثباتی نتیجه‌سی
 موقت بر شراره هیجان تولید ایچمی ؛ اکتفاتیجه‌سی ده اخلاقی مسئلهلره قارشلی ناصیرلاشمش
 بر لایقیدی حصوله کتیرمه‌سی در . حال حاضرده فردلرک حصه دار اولدقلری اجتماعی وضعیتلری
 داها ذکیانه بر تجاذب [۲] ایله ادارک خصوصنده تاریخک ایفا ایدیه بویه چکی معاونت ایسه
 دائمی وانشائی بر اخلاقی سرمایه تشکیل ایدر .

ضمیمه . — تضمناره مالیکیت تجربه‌نک ماهیتی اقتضاسیدر ، بوترضمنلر اوننده بدایه
 ادراک اولونان مقدار و حدودک چوق ایله رولریته قادر بایلیر . بومناسبت ویا تضمنلرک
 شعوره انتقالی تجربه‌نک معناسی توسیع ایدر . ایلاک کورونوشده نه قادر اهمیتسز اولورسه
 اولسون ، هر تجربه ، علاقه و مناسبتلری ساحه‌سنگ ادراکی طرفیه ، توسیع ایدیلرک
 نامحدود برزکنیلرکده منی جلب و جمعه قابیلرکدر . بوانکشافی تأمین ایله‌مه‌نک اکتسدرمه
 یولی باشقارلی ایله نورمال مناسبتلرده بولونمقده در ، چونکه بوترزفردک بلاواسطه تجربه‌سی

[۲] Character [۱] intelligent sympathetic understanding

259
— ۲۵۹ —

جوغرافياك و تاريخك معناسی

ایله زمرة نك ویا حتی غرقك تجربه لری نتیجه لری بربرینه باغلار. نورمال مناسبت تعبیرندن قصدایدیلن معنی، مشترك و عمومی بر منفعت و علاقہ نك موجودیتی ایله تحصیلیدن مناسبتدر، بونده بر طرف ویرمه یه ، دیگر طرفده آلمایه طالبدر. بوراده کی معنی ، دیگر کی اوزرنده ساده جه بر انطباع حاصل ایله مک، صرف اونك، سوله ن شیلردن نه قاداری حفظ و نه قاداری حریفاً تکرار ایده بیله جکنی آکلامق ایچین کندیسنه بر شیلر سوله مک ، خطابه بولونمق، طرزنده کی معناسک ضدیدر .

جوغرافیا ایله تاریخ بلا واسطه شخصی بر تجربه نك معناسی توسیع و تشمیل ایتمک ایچین مکتبده استعمال ایده بیله جک ایکی بویوک چاره و واسطه در . کچن باده توصیف ایدیش اولان فعلی اشتغالر، جوغرافیا و تاریخ سایه سنده ، هم طبیعت ، هم انسان نقطه نظرندن ، زمان و مکانجه سمت و شمول قازانیرلر. خارجی مقصدلرله ، ویا صرف مهارت طرز لری اولق اوزره تدریس ایده بیله مک شرطیله ، بو اشتغاللرک باشلی تربیوی قیمت لری شودرکه ، بوتلر انسانی ، تاریخ و جوغرافیا باده بیان ایدیلن بویوک معنار عالنه ایصال ایچین اکسیدیرمه واک علاقہ آور بوللری تشکیل ایدرلر. تاریخ بشری تضمنلری ، جوغرافیا باده طبیعی مناسبتلری بیان ایتمکله برابر ، بو موضوعار ، عینی ذی حیات کلک ایکی صفحه سنی تشکیل ایدرلر ؛ چونکه حیات بشر جمعیت و مشارکت حالنده اولارق ، طبیعت داخنده جریان ایدر ؛ طبیعت ایسه بوراده طاری بر استنادگاه دکدر، بلکه حیات بشرک انکشافی ایچین مقتضی ماده و وسطدر .